Етюд

" Присвячую моїй доньці

— Ох, не пізнає він мене, не пізнає!.. Я так постарілась!..— з одчаєм мовила пані Терещенко, тремтячими руками причепурюючи перед дзеркалом свої посивілі коси.— Не пізнає він мене... нізащо не пізнає!..

Надія пригорнулась до матері:

— Не турбуйсь, мамочко!.. Коли він тебе вірно кохав, він тебе пізнає... Коли ж не пізнає... мамочко... не варт об сім і журитись!.. Не варт він того, мамочко!.. Забудь його!..

Але пані Терещенко усе турбувалась.

І як то вона зважилась йому написати?.. Чи знає вона, що з ним перебулось за сі п'ятнадцять років їх розлуки?.. Яка переміна з ним сталась?.. І як він, вкінці, поглядить на се?.. Наприклад, вони випадком з'їхались в однім городі...

— Стали в однім готелю,— скоро перебила Надія,— ти прочитала у книзі його прізвище, і я примусила тебе йому написати... Так і скажеш!..

— Але чи пійме він тому віри, моя дитино?.. Чи пійме він віри, що ми ненароком з'їхались?.. Що ненавмисне воно так випало?.. Ох, боже мій!..

Пані Терещенко нервово стала ходити по кімнаті, стискаючи руки.

— То пусте, мамочко!.. Ти сама себе тільки дурно мучиш такими думками!.. — заспокоювала її донька.— Ось сядь краще тут та побалакаєм як слід.— Надія притягла матір на канапку і сама сіла біля

неї.— Я хочу, мамочко, поговорити з тобою по душі... розказати тобі усе, що перебулось у мойому серці за сі два роки, як батьке? вмер... Тоді ти зрозумієш, чого я хочу... чого я бажаю... і... до чого я веду...

Проминула яка хвилина... Надія мовчала, немов збираючись з духом. Потім почала нервовим, тремтячим голосом:

— Чи згадаєщ, мамочко, коли ми одержали звістку, що батько вмер — як я тоді плакала?.. Ти думала, що то я за батьком?.. Що то мені його жаль?.. Ні, мамочко... я батька свого мало пам'ятаю... та й знаю... який він був до тебе...

та й... до... мене... Я не за ним... плакала... я плакала., за тобою... мамочко...

Мати здивовано глянула на доньку.

— Так, мамочко, за т о б о ю,— повторила бентежачись Надія.— Я боялась... я думала... я була певна... що ти... з н и м... зустрінешся... і я... тебе... втеряю...

Пані Терещенко мимоволі осміхнулась.

— Ні, мамочко, ні, так воно й повинно бути! — гаряче запротестувала дівчина.— Ти не зазнала щастя з молодощів, треба, щоб зазнала хоч тепер!..

— Невже ти гадаєш, доню, що я тебе заміняла б... на кого б там не було? — здригнувшим голосом тихо спиталась мати.

— Я знаю, що ні, мамочко,— припадаючи до матері, відказала донька.— Знаю, що ти вже один раз віддала мені своє щастя — віддаси його й вдруге... І... усе-таки я боялась... боялась безкраю... Мені усе

здавалось, що от-от в і н звідкілясь з'явиться і відбере тебе від мене... І, господи, як я його ненавиділа!..

Надія піднялась, випила склянку води і знов сіла біля матері.

— Було воно так, мамочко,— знов почала вона після хвилевої паузи, — було так аж до того часу, коли ми познайомились... Ну, та ти знаєш, з ким?..

— Знаю, дитино моя,— з тихим, потаємним смутком відповіла мати, глянувши на спалахнувше миле личко дівчини.— Яз сієї пори щочасу дожидалась...

— Знаю, мамочко, знаю!.. Ти тепер почуваєш, що я т о д і почувала... Ти думаєш, що втеряєш мене?.. От через те... Але... слухай, мамочко!.. Найперше дозволь тобі сказати, що я ніколи, ніколи не розлюблю тебе... Навпаки, я навіть ще більше, коли то тільки можливо, любитиму тебе... Ти з нами ніколи не розлучишся... Ти завсігди будеш з нами... Але... мамочко!., мамусю моя!., голубко!.. Я знаю... знаю... ти будеш почувати себе т о д і... самотною... безщасною...

Надія притулила платочок до лиця... Мати з безкрайньою любов'ю тихо проводила рукою по її схиленій голівці, ледве здержуючи нервове тремтіння своїх уст...

Але Надія вже поправилась, кивнула, підбадьорюючи сама собі, головою і казала далі:

— І от я наважилась з'єднати вас... зладнати твоє власне щастя... Інакше я й сама не буду щаслива. Се егоїзм з мого боку... заради себе я так роблю. І ти, мамочко, хоч заради мене повинна мене слухати... Ти знаєш, мамочко, я тобі признаюсь... Отсю вашу зустріч... я сама... зладнала...

Крик ляку вирвався з грудей матері.

— Не турбуйсь, мамочко, він того не знає. Я тобі потім усе розкажу...

— Надіє, дитино моя, що ти наробила?.. Але ж уже два роки, як я вільна — він і не згадав за мене?.. — у смертельній турботі вимовила мати.

— То нічого, мамочко, він, може, і не чув того... Я йму йому віри, мамочко... З того усего, що ти мені говорила, я гадаю — він повинен бути ідеальною людиною, і... він тебе... кохає... щиро й вірно кохає... Та й як тебе не кохати, мамочко?..— додала вона, цілуючи у бліде лице матір. — А покажи його фотографію, мамочко! Подивімся ще на його образ!.. Що він нам скаже?..

Пані Терещенко тремтячими руками дістала дорогий образ, і обидві питаючим стурбованим поглядом схилились до нього.

Але тонке, вродливе обличчя молодого парубка, з пишним чубом і мрійним, затуманеним поглядом, нічого не казало...

— Який він тут молодий! — замислившись, вимовила Надія.

— Він молодший від мене,— глухим голосом відповіла мати.

У коридорі почулась якась хода. І мати, і донька разом побіліли, стали прислухатись і миттю схопились.

— То в і н! — скрикнули обидві в один голос. Надія стала мов сама не своя:

— Мамочко... я піду... пусти!., я прийду потім... покличеш мене... пусти!— вона вирвалась від матері, що хотіла її задержати, і кинулась з кімнати.

Пані Терещенко зосталась сама. Вона стояла уся бліда, уся тремтяча, посеред кімнати, спираючись рукою на кріселко. Високе, під стіною, дзеркало насупротив виявляло їй її постать — постать немолодої вже жінки, її зів'яле, немолоде обличчя, посивілі коси... Вона бачила свій відбиток у всій його мізерності і бажала у сей час хоч ціною свого життя заплатити за одну хвилинку повороту своєї молодості і краси.

У двері постукались.

— Увійдіть! — ненатурально високим голосом крикнула пані Терещенко, перемагаючи нервову захриплість у горлі.

Гість увійшов і тихо приступив до неї.

— А голос як і був — не змінився! — вимовив він, м'яко зазираючи їй в очі.

І в нього голос як і був — не змінився, але він самий-то зовсім змінився...

Пані Терещенко гляділа на незнайомого їй зовсім чоловічка, у модному сірому костюмі, такого кругленького, товстенького, чепурненького, вичищеного, вилизаного, мов тільк її ідо змитий дощем, добре налитий огірок... На його червонім ситім обличчі блищали золоті окуляри, посеред голови иидніла чимала лисина. їй згадалась мальовнича недбала постать у вишитій українській сорочці з червоною стяжкою біля ковніра того, кого вона знала колись,— і вона не пізна-иала його.

Сідайте — прошу! вимовила вона якимсь відразу упавшим голосом, показуючи гостеві на кріселко. Уся її турбота десь без сліду зникла. Вона почувала себе тільки ніяково і неприємно перед сим зовсім чужим їй чоловіком і соромно, иекуче-соромно перед своєю донькою за своє розчарування... "Хоч би вона його не бачила!" — стояло їй у голові.

— Ну, як же ви тут?.. Усе як і було?..

Загадавши їй се питання, гість примостився вигідно у глибоке крісло і став оглядати її критичним поглядом. Пані Терещенко добре прочитала у тому погляді: "Та й як же ти, голубко, постарілась... і пізнати не можна!.."

Але її від того вже не боліло, і вона сама не без злорадності думкою йому відповідала: "Та й тебе, мій голубе, пізнати не можна!., нічого подібного!.."

Тим часом гість, як і слід салонному кавалерові, солодко говорив:

— Мало змінились!.. Роки не мають для вас ваги...— і звичайним рухом ласуна положив свою пухку руку на бліду руку сидячої біля нього жінки — єдина вільність, що вона колись йому дозволяла...

Але вона з огидою вирвала свою руку, і в її мислях промайнуло слово: "Ніколи!.."

— Строгі як і колись! — з самовдоволенням вимовив він, зовсім по-свойому пояснюючи собі її рух.— Обережні?.. Боїтесь спокуси?

— Чи ви давно тут? — скоро перебила вона його, стривожена делікатною темою.

— Та вже з тиждень, мабуть... Діла задержали... Пустяки, сказати б... Одначе не скучаю... Усю ніч ріжеться у вінта... волочусь за панночками... Тут є такі красуні!..

Він упер в неї очі, смакуючи враження, яке робили його слова на її серці... Але вона сиділа зовсім байдужна, навіть нудячись, і тільки думкою питалась себе: "Чи то в і н?.. Не помилилась часом вона?.."

— А ви, я чув, розійшлись з своїм чоловіком?..— спитавсь він через який час.

— Розійшлась...

— І добре зробили! — похвалив він.— Але чому ви мені за се хоч словечко не черкнули? — з м?якою, ніжною ласкою додав він, близесенько схиляючись до неї...

Вона відсунулась.

— Ми подали з вами слово не переписуватись,— стримано вимовила вона. її усе гірш і гірш обхоплювало почування якоїсь ніяковості і огидливості — просто фізичної огидливості від тієї інтимності, що була між ними помимо її волі.. Вона бажала, щоб хто перебив, увійшов*., нехай хоч дочка!., аби не зоставатись з ним оттак сам на сам... Огида перемагала в неї сором...

— Ваша правда,— тихим голосом, немов задавленим тяжкими споминками, підтвердив він, схиливши голову.— Ви жінка свого довгу... свого обов'язку... і вас у сему не переможеш!.. Але де ж тепер ваш чоловік пробуває?..

Пані Терещенко не мала змоги відразу йому відповісти — її немовби стисло в горлі. Гість спитався знову.

— Вмер,— глухо вимовила вона, і жаром залило її обличчя, від чого вона відразу помолодшала аж до непізнання...

— Що-о таке-е? — скрикнув гість, аж підскочивши на кріслі, і на його виду відбився страшенний жах.— Ви кажете, він вмер?..

— Вмер,— ледве чуть сказала пані Терещенко, у сю хвилю бажаючи краще самій вмерти.

Гість з острахом, небезпечно, відсунувся, і уся його постать прийняла якийсь дожидаючий, обороняючий вигляд. Здавалось, він от-от дожидає нападу на свою особу і приготувавсь до оборони.

Пані Терещенко усе те бачила і розуміла, і в її душі кипіла образа... Вона ледве держалась, щоб не крикнути отсьому самовдоволеному дурневі в очі, що він дурнісінько боїться за свою дорогоцінну волю, що вона ніякого наміру на неї не має... Навпаки, вона сама його не хоче... Він їй без краю противний... Вона навіть дивується тепер, як могла колись його кохати і т. і., але вона повернулась тільки до дверей і покликала доньку.

Надія, мов завірюха, улетіла — видимо, дожидаючи з нетерплячкою сеї хвилі — і зупинилась, мов прибита, посеред кімнати: перед нею галантно розкланювався товстенький сорокалітній чепурненький чоловічок, по моді убраний, з зо.-лотими окулярами на носі і широкою лисиною на голові.. Нічого подібного до того романтичного хлопця, котрого образ вона тільки що бачила у матері... Яка страшенна відміна!..

"Сердешна мамочка!., така переміна,— подумала вона, глянувши тільки у смутне обличчя матері.— Що вона повинна тепер відчувати?.. Се зовсім щось інше!.. І близько біля того не було!.."

Пані Терещенко познайомила їх.

— Пам'ятаю, пам'ятаю, mademoiselle!.. — забелькотів солодким голоском гість, пожираючи хижим поглядом старого ловеласа молоду дівчину.— Пам'ятаю!.. Колись на руках держав... крихіткою були... Але як виросли!., розцвілись!.. Хто думав?.. Сама краса!..

Він крутився біля Надії, пожирав її своїм поганим поглядом, сипав своїми важкими компліментами і забував її матір, що тут була і що він колись кохав...

А вона сиділа мовчки, понижена, ображена і як жінка, і як мати, з огидою і гнівом у душі.

Гість же щодалі більш розходився.

— Краса!., сама краса!.. Чисто в матір!.. Тільки ще краще!.. Куди краще!.. Копія вийшла краща від оригіналу!.. Краса!., краса!.. Небесна, божественна краса...

Надія мовчала, стиснувши уста, ледве задержуючи приступаючі сльози, боячись глянути на матір.

— Чи ви дозволите мені бути вашим кавалером, mademoiselle? — говорив далі гість.— Певно, ви будете у клубі?.. Maman вас певнісенько повезе... І для неї там буде розривка: карти, буфет, старі дами... У її роки нічого більш і не треба... От ви — то інша річ... молоденькій дівчині найперш — потанцювати!..

Надія усе мовчала.

— Так ви дозволите бути вашим кавалером? — знов почав гість після короткої паузи.— На перший танець? По давньому знайомству?.. Крихіткою були... на руках держав... Ах, краса!., яка красак. Хто думав!..

Надія повернулась до матері.

— Мамо, чому ти й о г о не виженеш? — немов спокійно вимовила вона.

Але тут не видержала — разом схопилась вся бліда, з огнем в очах, і не своїм голосом не тямлючись крикнула:

— Гетьте звідсіля!!

Гість проворненько вибрався за двері...

Надія кинулась матері на груди і уголос заридала:

— Ой, мамочко, мамочко!..